



WAAR KUNNEN WE LANDEN?

IABR-MEERJARENBELEIDSPLAN 2021 - 2024

WAAR KUNNEN WE LANDEN?

In 2018 waarschuwde het *Intergovernmental Panel on Climate Change* van de VN dat we, willen we een catastrofe voorkomen, nog hoogstens 12 jaar de tijd hebben om ons energie- en landgebruik volledig aan te passen. *Volledig*, beklemtoonden de wetenschappers, want verandering is nodig op een schaal waarvoor ‘geen gedocumenteerd historisch precedent bestaat’.

In 2019 werd klimaatverandering klimaatcrisis. En in november herhaalden 11.258 wetenschappers uit 153 landen in *BioScience* nog eens dat we werkelijk geen tijd te verliezen hebben: ‘We must change how we live.’ Toch mislukte vlak daarna COP25 in Madrid.

2020 begon zoals 2019 eindigde, met Australië dat in brand staat. En met de waarschuwing van het *World Economic Forum* dat de klimaatcrisis nu wereldwijd verreweg het grootste risico is dat we lopen.



Hoe kunnen menselijke samenlevingen reageren op een dreiging waarvan de timing onzeker maar de schaal hoogstwaarschijnlijk catastrofaal is?

Hoe kunnen ze zich zo snel en zo volledig aanpassen terwijl hun complete infrastructuur en cultuur zich hebben ontwikkeld op een manier die hen juist hoogst kwetsbaar maakt?

Heeft het wel zin een beschaving te willen redden die mogelijk werd precies vanwege haar fossiel expressionisme en uitputting van de aarde?

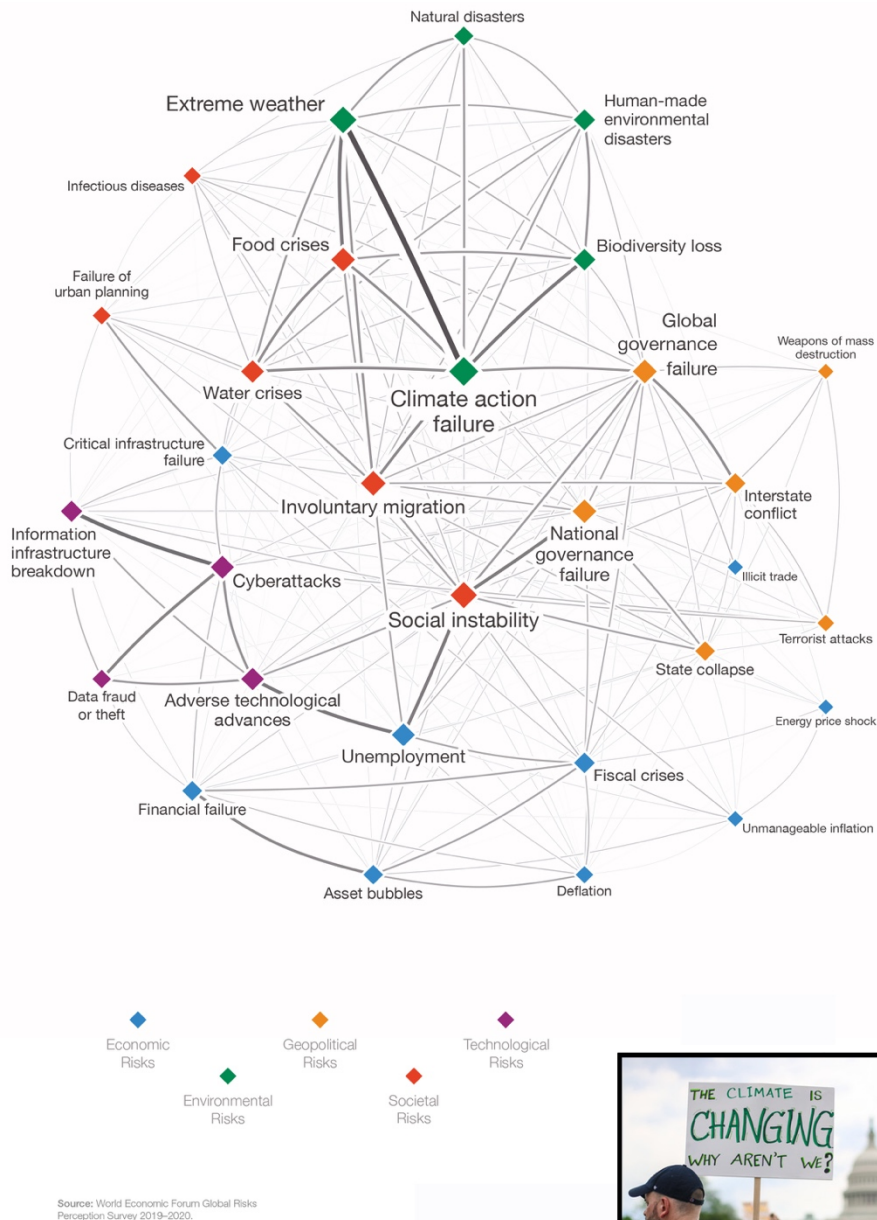
En als wijzelf, vanwege de manier waarop we *samen-leven*, het probleem zijn, *kunnen* we dan überhaupt wel aan onszelf ontsnappen?

Op volledige transformatie gerichte verandering dringt, waarschuwt de wetenschap, maar ze zegt ook dat er geen ‘geen historisch precedent’ is. Alles wat *matter of fact* was, is nu *matter of concern*. De klimaatcrisis is het drama geworden waarin al het andere figureert. We leven in een tijd van *radicale onzekerheid* en kunnen maar het beste uitgaan van de grootste crisis die de mensheid ooit heeft gekend.

Dat jaagt ons schrik aan maar mag ons niet weerhouden. En lichte paniek kan ook helpen. Als we de bedreiging recht in de ogen kijken, kunnen we op de toppen van onze mogelijkheden bestaan. En juist omdat *de manier waarop wij samen-leven* het probleem is, kan de cultuursector daarbij een voortrekkersrol spelen.

Hoop is een risico dat we moeten willen lopen. We moeten *her-culturen, vooruit-verteelden*, nieuwe verhalen gaan vertellen. Anno 2020 zijn we er, als culturele instelling, niet ter bevordering van wat is, de *petrocultuur*. We moeten vanuit de opgave *zinvol en toekomstgericht in het geweer komen*. Nodig is een alles omvattende op diepgaande transformatie gerichte culturele praktijk van de verandering, een culturele sector die ook zelf maximaal adaptief moet willen en kunnen zijn. Alleen dan dragen we bij.

The Global Risks Interconnections Map 2020



Hoe kunnen we, in een toestand die *radicaal onzeker* is, toch zinvol bijdragen? Is er een agenda waarover we het wereldwijd eens kunnen worden? Welke instrumenten hebben we? Wat is eigenlijk de opgave?

OPGAVE

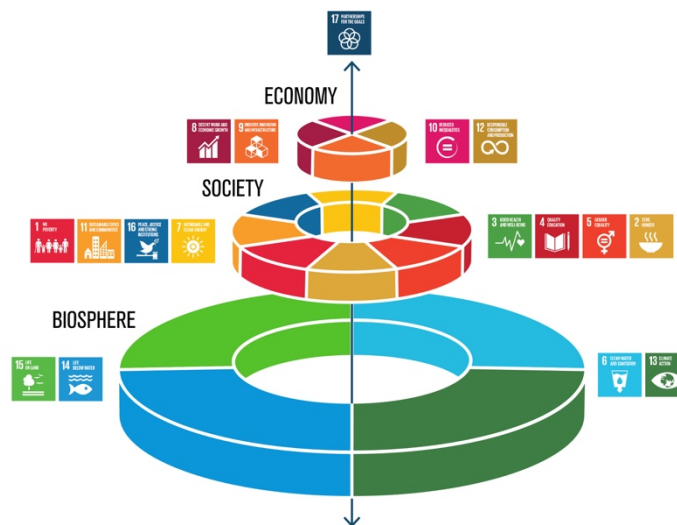
In *Où Atterrir* (2019) schrijft de filosoof Bruno Latour: ‘De aarde op een nieuwe manier leren bewonen, dat is onze grootste opgave. Ons terug op aarde brengen is nu dé politieke opgave. Waar kunnen we landen?’

Dit is onze opgave: *waar kunnen we landen?*

Als ontwerpers kunnen we daarmee aan de slag. ‘De aarde op een nieuwe manier moeten leren bewonen’ betekent haar ruimtelijk opnieuw inrichten en tegelijkertijd de beschikbare ruimte herverdelen, een duurzame balans vinden tussen mensen, natuur en welvaart. Ruimtelijk ontwerp en duurzame ontwikkeling – het vinden en houden van goed evenwicht tussen economische, ecologische en sociale rechtvaardigheid – komen dan opgave-gericht samen. En dat sluit weer naadloos aan bij een wereldwijd gedragen agenda.

AGENDA 2030

De *Agenda 2030 for Sustainable Development* van de VN is de expressie van een wereldwijd gedeeld *commitment* om oplossingen te vinden voor de netelige situatie waarin we ons bevinden. De uitdaging is om dat *commitment* in praktijk te brengen. Een verantwoordelijkheid waarmee alle 193 landen die getekend hebben, worden geconfronteerd, dus iedere overheid, maatschappelijke organisatie en burger, elk bedrijf, advieslichaam en cultuurinstelling – overal, op alle schaalniveaus.



Daarom is *Agenda 2030* de agenda van IABR. Onze belangrijkste doelstelling is sinds 2016 het helpen realiseren van de 17 *Sustainable Development Goals*, de SDGs.

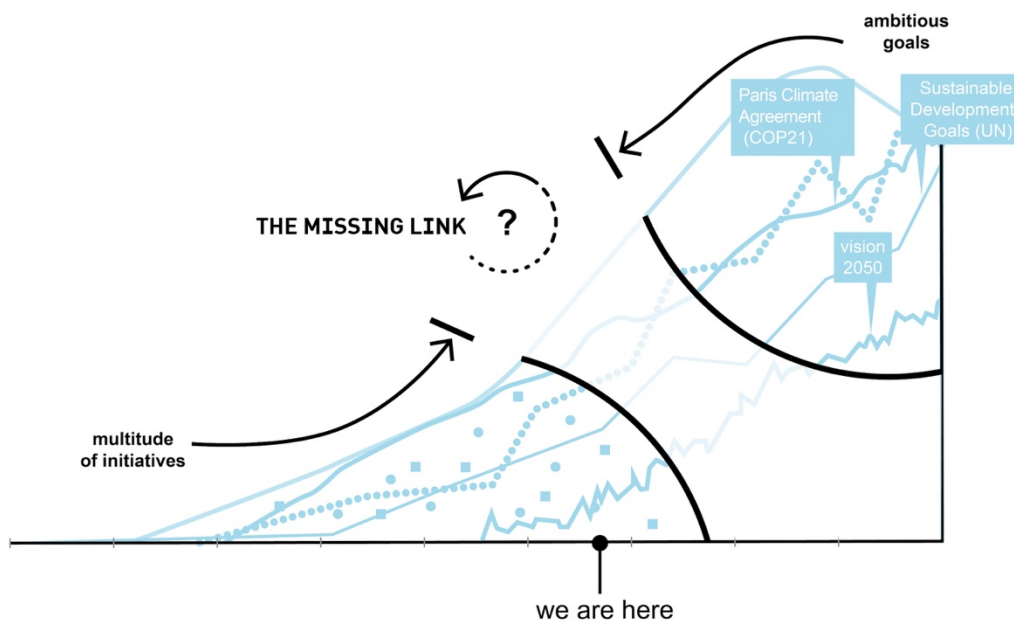
In samenhang helpen de SDGs en ontwerp ons om gezamenlijk zinvol en toekomstgericht in actie te komen in tijden van radicale onzekerheid. Zo hebben we een agenda en een instrumentarium terwijl we moeten vliegen zonder vluchtplan. Want we weten niet, kunnen nog niet weten, waar en hoe we kunnen landen.

ONTWERP

Ontwerp helpt ons de complexiteit van de opgave te ontwarren en begrijpen, in actie te komen en daarvoor maatschappelijke draagkracht te vinden. Omdat ontwerp ons in staat stelt begrip en kennis, verschillende belangen en partijen, nieuwe en productieve verbindingen en een sterk politiek-maatschappelijk narratief actiegericht aan elkaar te koppelen. Omdat het opgaven en oplossingen verbindt, dwars door de SDGs, de schaalniveaus en de tijd heen. En omdat het krachtig kan verbeelden wat we *kunnen* willen, en iedereen zo handelingsperspectief en handelingsvermogen kan bieden, ook in deze radicaal onzekere tijd.

Alleen onder de juiste condities is ontwerp een krachtig instrument. Vaak is het gevangen in regelgeving en procedures, *product-driven* en marktgericht. Maar in de vrije ruimte van de culturele omgeving kan het vleugels krijgen, kan het volop opgave-gericht en *mission-driven* ingezet worden. Dan komt ook die bijzondere eigenschap van ontwerpend onderzoek aan bod, dat het ons kan helpen in beweging te komen *voordat* we precies weten wat we willen en waar we willen uitkomen. Zo kunnen we die *missing link* tussen plannen en hun uitvoering, die overal zorgt voor verstarring of terugval op business as usual, adresseren. We kunnen *toch* in actie komen, omdat ontwerpen ons in staat stelt *altijd samen na te denken over hoe we het doen en voor wie we het doen, terwijl we het doen*.

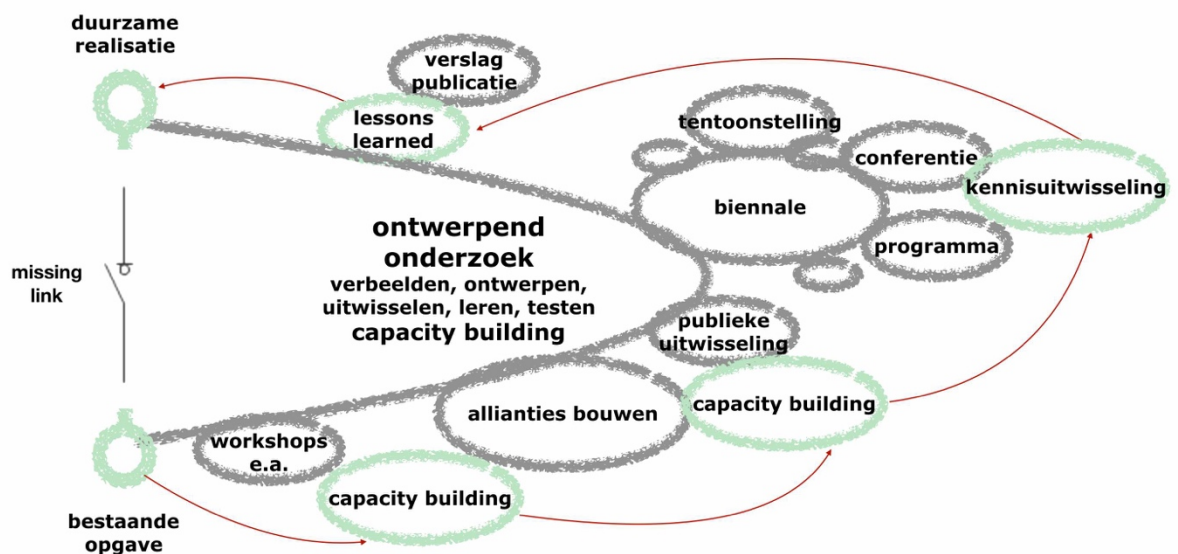
Ontwerpen in en vanuit de vrije ruimte *verbeeldt vooruit*, het helpt ons *samen stappen* te maken dwars door dat mijnenveld van de radicale onzekerheid.



AANPAK IABR

Ontwerp is ons instrument, ontwerpend onderzoek onze methode. Met de vraag waar we kunnen landen, plaatst IABR zowel zichzelf als het ontwerp midden in het maatschappelijk debat, kiest ze positie in het hart van de opgave. Meer nog dan voorheen. Want ons beleid is altijd al gericht geweest op meerwaarde leveren, beleidsvorming stimuleren en de maatschappelijke agenda beïnvloeden, met als inzet *echte* verandering. Disciplines en sectoren samenbrengen om met alle *stakeholders* ontwerpend onderzoek voor de grote transitie-opgaven te doen. De resultaten – kennis, plannen en projecten – op het internationale podium, de biennale, zo breed mogelijk over het voetlicht brengen en daarbij zoveel mogelijk mensen handelingsperspectief en handelingsvermogen geven. En, bovenal, die resultaten ook (helpen) realiseren en *metterdaad* stadmaken.

IABR heeft een effectieve werkmethode ontwikkeld die vrije culturele ruimte, verbeeldingskracht, ontwerpkraft en ontwerpend onderzoek aan elkaar koppelt, en steeds meer ook aan de SDGs, bij het werken aan urgente opgaven. Sinds 2008, toen we samen met de stad São Paulo begonnen, passen we die methode toe in langlopende onderzoeks- en ontwikkelingstrajecten, de IABR–Ateliers en IABR–Test Sites. Bestuurlijk goed verankerde overeenkomsten met een lokale, regionale of nationale overheid, want alleen vanuit een bestaande als urgent ervaren opgave kan met volledig *commitment* aan werkelijke verandering worden gewerkt.



Een IABR–Atelier biedt een overheid een 'omweg' door de vrije culturele ruimte zodat de 'missing link' geadresseerd kan worden

Onze aanpak is principiële anti-disciplinair en onontkoombaar sector-overschrijdend en interconnectief; we bemoeien ons overal mee, we omarmen complexiteit en bouwen allianties. Van nieuwe perspectieven, *capacity building*, strategische visies en actieplannen tot uitgewerkte *pilotprojects*, *toolboxes for governance* en alternatieve (financiële) ontwikkelingsmodellen: de inzet is altijd dat resultaten concreet en toepasbaar zijn.

Deze methode, waarbij expertise uit landen, disciplines en sectoren samen met overheden en in de vrije ruimte van de cultuur doelgericht en maatschappelijk gedragen wordt ingezet om duurzame oplossingen voor bestaande lokale opgaven te realiseren, en waarbij een publieke presentatie op een internationaal podium integraal onderdeel is van het onderzoeks- en ontwikkelingsproces, maakt IABR *uniek in de wereld* en geeft haar, hoe klein ze ook is, lokaal, nationaal en internationaal een sterke positie.

Als effectieve combinatie van internationaal cultureel podium en kennisontwikkelinstelling, draagt IABR zo sinds 2008 daadwerkelijk bij aan het realiseren van sociaal, economisch en ecologisch duurzame leefomgevingen –in Rotterdam, in Nederland en daarbuiten. Sinds 2013 in Nederland als *leadpartner* van het Rijk in het kader van de *Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp* van het ministerie van Binnenlandse Zaken. In Rotterdam sloten we een samenwerkingsovereenkomst met Stadsontwikkeling, *Naar een Weerbare Stad*. En sinds 2016 werken we wereldwijd samen met de Nederlandse Watergezant, Henk Ovink, onder de paraplu van *Water as Leverage*, vastgelegd in een *Memorandum of Understanding* met het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

De vrije culturele ruimte wordt effectief een *vliegmachine* om mee vooruit te komen, noodzakelijke verandering te helpen realiseren en te versnellen. Dat is wat IABR te bieden heeft.

In alle bescheidenheid, voegen we er meteen aan toe. Bij ons staan alle deuren open, voor elke samenwerking. We willen onderdeel zijn van urgente wereldwijde actie. Alleen samen hebben we optimaal impact.

DOELGROEPEN

Onze communicatiestrategie sluit aan bij onze doelstellingen. Natuurlijk willen wij dat er zoveel mogelijk mensen naar iedere biennale komen. Maar die zien wij niet als kunstconsumenten, maar als coproducten van hun leefomgeving.

En daar willen wij bij helpen. Sleutelwoorden: handelingsperspectief en handelingsvermogen.

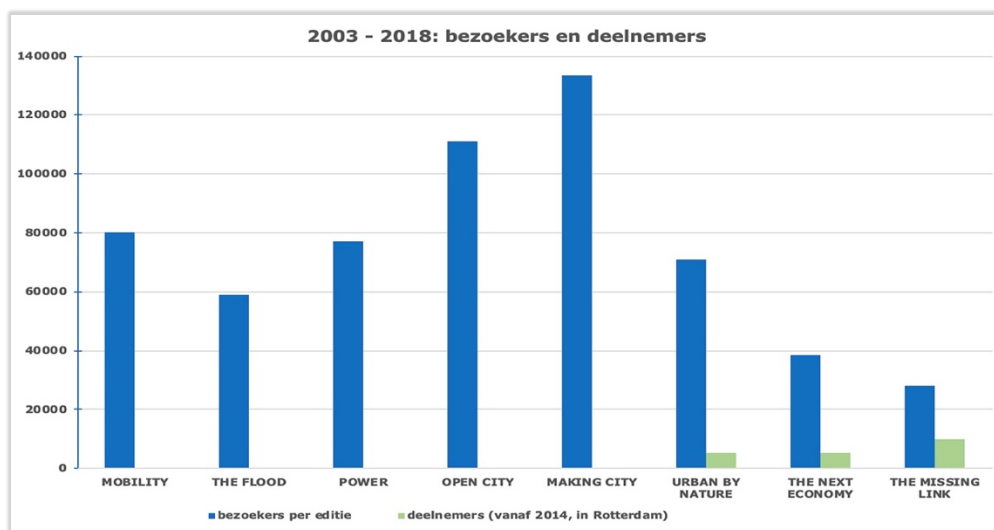
Dat lukt alleen als die mensen IABR en haar agenda serieus nemen. In onze communicatie onderstrepen wij daarom niet alleen de urgentie van opgaven en onderwerpen, maar ook de rol en relevantie van IABR, haar lokale en (inter)nationale positie, haar aansluiting bij *Agenda 2030* en de samenwerking met vele strategische partners. We tonen wat stadmaken is en dat stadmakers verschil kunnen maken. Zo stimuleren we *commitment*, inspireren we mensen deel te nemen aan het veranderingsproces.

Onze vier belangrijkste doelgroepen zijn:

- bewoners en andere *actoren* in de gebieden/wijken waar IABR–Ateliers actief zijn. Ze zijn *stakeholders* en worden waar mogelijk actief betrokken bij het onderzoeksproces. We zorgen voor participatie en perspectief, borgen eigenaarschap van opgave en oplossing.
- beslissers en *professionals* nemen deel aan onderzoekstrajecten, workshops en debatten. Wij zorgen voor inspiratie, overdracht en uitwisseling van kennis en ervaring.
- bezoekers van de biennale en andere activiteiten, betrokken bij de toekomst van hun leefomgeving. We stimuleren ze zelf in actie te komen, stadmaker te worden.
- stadmakers in de hele wereld, die onze publicaties kopen, onze films bekijken, onze website bezoeken en ons volgen op sociale media: meer dan de helft woont buiten Nederland.



Voorop staat dus mensen activeren, liefst verleiden te komen, nog een keer te komen en dan mee te doen. Noem het *slow marketing*. En het lukt. Kwamen bezoekers vroeger één keer naar een biennale, sinds 2014 komen ze steeds vaker drie, vier, soms vijf keer, niet alleen voor de tentoonstelling, maar om mee te doen aan het programma.



Vergelijkbaars geldt voor onze Ateliers. Veel bewoners komen niet naar de tentoonstelling, die is vaak ver van hun bed, maar ze doen als *stakeholders* mee aan workshops en andere activiteiten, worden eigenaar van de verandering.

Zo bereikt(e) IABR letterlijk *honderdduizenden mensen* – in Rotterdam, op Texel, in Groningen, Brabant en Utrecht, in Istanbul en São Paulo, in Brussel en Oost-Vlaanderen, in Albanië en in Zuidoost-Azië, in Chennai, Khulna en Semarang – en met concrete positieve gevolgen voor hun leefomgeving. Dat zijn de prestaties waar we onszelf op afrekenen. Omdat ze echt verschil maken in de kwaliteit van het dagelijks leven van heel veel mensen. Omdat ze impact hebben.

IMPACT

Kunnen we die impact hard maken? Lastig, het sijpelt vaak door de jaren heen beleid en praktijk van het stadmaken binnen. Maar als je goed kijkt, zie je het.

In december 2015 in Parijs, tijdens COP21, kreeg Rotterdam de *C40 Award for Climate Adaptation*. Arnoud Molenaar, Rotterdams Chief Resilience Officer: ‘Dat was een kroon op het werk van iedereen die zich heeft ingezet voor de transitie naar een weerbaar Rotterdam. (...) In de zomer van 2005 vond de 2^e IABR plaats met als thema De Zondvloed. Achteraf kunnen we zonder overdrijven zeggen dat de impact van die biennale op Rotterdam tot een ware omslag in het denken heeft geleid. Het was aanleiding voor het opnieuw definiëren van een visie op de klimaatproblematiek; het effect daarvan voor het beleid is tot op de dag van vandaag merkbaar.’

De duurzame ontwikkelprincipes die het IABR–Atelier Planet Texel ontwierp, werden in 2014 door de gemeenteraad unaniem omarmd en helpen 15.500 eilanders samen stappen te maken richting een toekomst die ze zelf *kunnen* willen. Wethouder Eric Hercules: ‘Inmiddels is er structureel budget om duurzaamheid op het eiland aan te pakken. De ontwikkelprincipes werken als wonderolie en zijn een leidraad voor *alle* beleidsafwegingen.’

Soms gaat het sneller. Het IABR–Atelier 2050–An Energetic Odyssey, onderzoek naar en verbeelding van de potentie van grootschalige windenergiewinning op de Noordzee, tussen nu en 2050, in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, i.s.m. Shell, Havenbedrijven Rotterdam en Amsterdam, Van Oord, TenneT, Natuur & Milieu, Zeeland Seaports, RWE en European Climate Foundation, uitgevoerd door H+N+S Landschapsarchitecten o.l.v. Dirk Sijmons en Maarten Hajer: het was misschien wel hét topstuk van IABR–2016–THE NEXT ECONOMY.

Nederland was voorzitter van de EU. Toenmalig minister Kamp toonde het resultaat in besloten kring aan zijn 26 collega-ministers. ‘*Kunnen we dat willen? Waarom doen we het dan niet?*’ Het hielp hem naar eigen zeggen een samenwerkingsovereenkomst te sluiten.

In de tentoonstelling werd een werkontbijt met 40 CEO’s van grote Nederlandse bedrijven georganiseerd. Van Oord en Shell zetten de resultaten actief in en Shell president-directeur Marjan van Loon zei later, over windenergie op de Noordzee: ‘Het is begonnen op de IABR.’ Dat was sterk uitgedrukt, maar toch: impact.

Was er ook sprake van *maatschappelijke* impact? Dat kon beter. In ieder geval voelen wij ons meer thuis bij een opgave waarbij energietransitie direct gekoppeld is aan sociale inclusiviteit, wanneer we kunnen argumenteren vanuit het perspectief van burgers en meer greep hebben op wat het effect van ontwerpend onderzoek is in termen van de SDGs, zoals in het IABR–Atelier Rotterdam.

ONTWERPEND ONDERZOEK

IABR–ATELIER ROTTERDAM (2013– 2020 e.v.)

Het IABR–Atelier Rotterdam, een samenwerking van IABR en Stadsontwikkeling Rotterdam, bestaat sinds 2013. Vanaf 2017 verkent het hoe de energietransitie kan worden ingezet als hefboom voor het werken aan een stad met meer stedelijke kwaliteit, een inclusievere leefomgeving en meer sociale gelijkheid. Met name in Bospolder-Tussendijken (BoTu), een zelfbewuste maar ook ‘kwetsbare’ wijk, een van de armste in Nederland, die zich voor urgente sociaalmaatschappelijke opgaven gesteld ziet.

De succesvolle agendering van de opgave bleek tijdens IABR–2018, toen politiek en stadsbestuur actief deelnamen aan debatten en werksessies. En vervolgens uit het college-akkoord van 2018 – deels geschreven tijdens de biennale – waar niet alleen energietransitie met stip op één stond, maar

bovendien een wijkgerichte aanpak centraal werd gezet, met Bospolder-Tussendijken als een van de eerste lanceerplatforms.

Het Atelier deed eerst ontwerpend onderzoek naar de typologie van de energietransitie (de schaal van het gebouw), naar energiewijken (de schaal van de wijk) en op de IABR–Test Site M4H+ (de schaal van de ‘stadshaven’).

Vanaf eind 2018 onderzoekt het Atelier of er in BoTu een collectieve strategie ontwikkeld kan worden die borgt dat de grote investeringen, noodzakelijk voor de energietransitie, tegelijk maatschappelijke meerwaarde voor de wijk zelf opleveren. En hoe zo’n aanpak tevens in andere wijken kan worden toegepast, ook buiten Rotterdam.

In 2019 deed het twee verkenningen: onderzoek naar de ruimtelijk-energetische bouwstenen (wat is in de wijk mogelijk in termen van opwekken, besparen, opslaan en uitwisselen van energie, wat zijn kosten en baten, wat is een mogelijke private of publieke *business case*, en hoever kunnen we komen) én een antropologische verkenning van de sociaalmaatschappelijke netwerken en het zelfbeeld van de wijk: welke problemen onderkennen bewoners zelf als urgent en hoe willen ze die verbinden met de energietransitie?

In 2020 volgt een *Local Energy Action Plan* dat een alternatieve aanpak van de energietransitie in de wijk moet opleveren. Met meenemen van het eerder onderzoek verkennen we welke projecten tot stand kunnen komen *vanuit* de samenwerking met actieve lokale netwerken en hoe een door de wijkbewoners actief gedragen transitie-pad naar 2030 kan worden ontworpen en gerealiseerd. Hoe kunnen bewoners mede-eigenaren van de eigen energietransitie worden?

En ten slotte, van de LEAP, het actieplan, gaan we in 2020 naar de actie zelf: het Atelier schuift IABR–2020 in en wordt een open Werkplaats voor de Energietransitie.

IABR werkt in BoTu samen met een betrokken alliantie – Delfshaven Coöperatie, gemeente Rotterdam (Stadsontwikkeling en Maatschappelijke Ontwikkeling, Resilient Rotterdam, Stadsmarinier), Metropoolregio Rotterdam Den Haag, Havensteder, ERA Contour, Rebel, Stichting BOOR & de Dakparkschool, De Speeldernis, Rotterdamse Academie van Bouwkunst en Veldacademie – en is een van de *founding partners* van Veerkrachtig BoTu 2028.

Onderzoeksopdrachten zijn verleend aan o.a. Ooze Urbanists & Architects, Civic, Posad.Maxwan & Generation Energy, Transformers, Beekhuizen Bindt, Eliza Works & Steps2Inspiration, en Architecture Workroom Brussels (AWB).



Eén voorbeeld. In 2018 heeft ook het College van Bestuur van BOOR (een koepel van 77 scholen met 30.000 leerlingen) zich aangesloten. Het omarmt de wijkaanpak voor een Veerkrachtig BoTu, met centraal het concept van de Energiewijk, en het stelt geld beschikbaar voor het ontwikkelen van een integraal plan voor Basisschool De Boog, die meteen is omgedoopt tot De Dakparkschool. Het IABR–Atelier Rotterdam doet, in het kader van LEAP, onderzoek naar hoe de energietransitie van de school door de school slim kan worden ingezet als een hefboom voor sociaal-maatschappelijke meerwaarde in de omliggende wijk. De 17 *Sustainable Development Goals*, met relatief bijzondere aandacht voor *goede gezondheid en welzijn, kwaliteitsonderwijs, betaalbare en duurzame energie, duurzame steden en gemeenschappen* en *klimaatactie*, vormen mede de uitgangspunten voor dit onderzoek. Dit proces leidt tot een doelgerichte uitvraag zodat de middelen van BOOR en de gemeente optimaal aangewend kunnen worden voor energietransitie van de school, voor energie- en klimaatonderwijs, verbeteren van het binnenklimaat, een klimaatbestendig schoolplein, meervoudig gebruik van de ruimte en het bereiken van kinderen en hun ouders – naast het collectief zonnedak waarop wijkbewoners samen energie kunnen opwekken en dat BOOR en gemeente al overeengekomen zijn.

Een voorbeeld van hoe steeds meer *stakeholders* zich aansluiten bij een proces dat verkent hoe breed draagkracht te creëren voor energietransitie met maatschappelijke meerwaarde, met IABR als een van de verbinders in het proces én als internationaal podium voor het resultaat.

Sinds 2017 ligt de focus van het IABR–Atelier dus op woningbouw (en transformatie van de bestaande woningvoorraad), energietransitie en inclusieve stad – *in samenhang*. Afgelopen december kwalificeerde de *Rotterdamse Architectuurnota 2019* ze als dé drie grote opgaven van de stad. We kunnen dus zeggen: IABR agendeert en draagt concreet bij.

IABR–TEST SITE M4H+ (2018–2020 e.v.)

Voor de IABR–Test Site M4H+ heeft Atelier Rotterdam in 2018 onderzoek verricht naar wat circulaire gebiedsontwikkeling voor Merwe-Vierhavens en omliggende wijken kan betekenen en welke condities en coalities hiervoor nodig zijn. Het onderzoek *Wat Heb Je Nodig?*, uitgevoerd door Team1010, leverde onder meer *guiding principles* voor een duurzame transitie op. Die zijn geïntegreerd in het Ruimtelijk Raamwerk Merwe-Vierhavens dat begin 2019 door gemeentebestuur en directie van het Havenbedrijf is goedgekeurd.

Programmabureau M4H, namens stad en Havenbedrijf, en IABR hebben vervolgens een samenwerkingsovereenkomst gesloten, voorlopig tot eind 2020, maar met de inzet samen op te blijven trekken bij alternatieve gebiedsontwikkeling: M4H als proeftuin voor de *next economy*, vooral voor de kleine maakindustrie in relatie tot nieuwe woonomgevingen.

Mede daarom verhuist IABR in het voorjaar naar het Keilepand, centraal gelegen in het gebied waar IABR in 2020 en daarna ook veel programma-activiteiten zal organiseren.

Naast deze twee onderzoekstrajecten, in en met Rotterdam, zijn er nog zeven operationeel, waarvan er enkele na 2020 doorlopen.

DELTA ATELIER (2017 – 2019)

Het Delta Atelier stond in het hart van de werk-biennale van 2018. Opgezet door IABR, Atelier Rijksbouwmeester, Atelier Vlaams Bouwmeester en AWB, met de ambitie grensoverschrijdend ontwikkeling van kennis, ruimtelijke strategieën en transformatieprogramma's te organiseren die in de delta van de Lage Landen nodig zijn bij de grote opgaven, werd samengewerkt met ruim 30 Nederlandse en Vlaamse praktijken, geselecteerd via een *Call for Practices*. Een gezamenlijke ruimte om opgaven bij elkaar te brengen en vandaaruit in actie te komen.

Met steun van de Vlaamse en Nederlandse overheid werd in 2019 continuïteit geborgd en kon AWB effectief de trekker van het Atelier worden.

IABR–ATELIER DORDRECHT (2019 – 2021)

In Atelier Dordrecht onderzoeken IABR en gemeente Dordrecht hoe waterveiligheid als hefboom kan worden ingezet voor een nieuwe, breed gedragen ontwikkelingsstrategie voor De Staart: niet alleen als een *shelter* voor wanneer het nodig is, bij zware overstromingen, maar ook als een locatie waar een oplossing voor (een deel van) de bouwopgave van de stad en duurzame gebiedsontwikkeling optimaal kunnen samenkomen. Hoe kan wat op enig moment *tijdelijk* noodzakelijk kan zijn nu als hefboom dienen voor *permanente* duurzame gebiedsontwikkeling?

Landschapsarchitect Adriaan Geuze (West8), curator van de 2^e IABR, leidt het Atelier. Begin 2020 volgen ontwerpend-onderzoeksopdrachten, de resultaten landen in IABR–2020. Het Atelier levert op in 2021 als Dordrecht en Rotterdam herdenken dat 600 jaar geleden de Sint-Elisabethsvloed toesloeg. Hét moment om de door toekomstige waterveiligheid gemotiveerde plannen regio-breed onder de aandacht te brengen. En mooi op tijd voor de volgende collegeperiode.

IABR–ATELIER DROOGTE IN DE DELTA (2020)

In de hete zomer van 2018 werd Nederland geconfronteerd met zoetwatertekorten. Het is gelukt de watermachine draaiende te houden, maar nog steeds zijn sommige stedelijke en natuur- en landbouwgebieden niet hersteld. Bij die ene droge zomer zal het niet blijven, terwijl onze delta geheel is ingericht op het efficiënt afvoeren van water vanwege waterveiligheid. Hier ligt een nieuwe uitdaging die het IABR–Atelier Droogte in de Delta in kaart gaat brengen. Kansen en kaders voor grootschalige opslag van zoetwater in boven- én ondergrond. Hoe kan de opslag van zoetwater bijdragen aan een delta die veerkrachtig met de grote transities die op haar afkomen om kan gaan?

Het Atelier wordt geleid door Marco Vermeulen (SMV).

IABR–ATELIER OOST-VLAAMS KERNGEBIED (2017 – 2020)

De bevolking in het Oost-Vlaams Kerngebied (OVK) zal tussen nu en 2050 met tot wel 25 procent groeien. Er moeten duizenden woningen, werkplekken en voorzieningen bijkomen die steeds meer druk zetten op ruimte, voorzieningen en infrastructuur. Dat zorgt voor stevige maatschappelijke uitdagingen. 23 steden en gemeenten in de Gentse regio onderschreven daarom het Strategisch Project Oost-Vlaams Kerngebied. De Provincie Oost-Vlaanderen vond inhoudelijk aansluiting bij IABR en in 2017 ging het IABR–Atelier OVK van start. Rekenend met de *SDGs* werkt het Atelier samen met alle *stakeholders* aan een gedragen toekomstverhaal voor een duurzame, klimaatbestendige en gezonde regio en de vertaling daarvan in doelgericht beleid en drie *demonstratieprojecten*: in Lievegem, Merelbeke/Gent en Eeklo.

Het Atelier wordt geleid door Joachim Declerck. Verkenningen zijn gepresenteerd op IABR–2018, resultaten worden getoond op IABR–2020 en in Gent.

IABR+WAAG–ATELIER BUIKSLOTERHAM (2020 – 2021)

De directeuren van IABR en WAAG, George Brugmans en Marleen Stikker, schreven in juni 2019 een opiniestuk in *NRC*, een dringende oproep aan minister Van Engelshoven van OCW om in haar cultuurbeleid meer ruimte te maken voor ontwerpend onderzoek. De minister reageerde dezelfde

avond en eind augustus volgde een goed gesprek waarin zij Stikker en Brugmans vroeg om samen met het ministerie voorstellen uit te werken. IABR en WAAG hebben vast kwartier gemaakt voor een gezamenlijk Atelier dat begin 2020 zou kunnen starten. Uitgangspunt is dat mensen tegenwoordig zowel in de fysieke als digitale

ruimte leven, wonen, werken, leren, ondernemen en recreëren. Als die samenhang beter en vanuit verschillende disciplines beschouwd wordt, kan dat een alternatieve aanpak van gebiedsontwikkeling opleveren. Geklonken aan de *SDGs* ligt er een uitgelezen kans om ontwerpend onderzoek te doen op



Ingrid van Engelshoven  @iva... · 7h 
Gelezen. Ga er graag met
[@marleenstikker](#) en [@georgebrugmans](#)
over in gesprek

het snijvlak van (energie)transitie, *commons* en eigenaarschap. De locatie zou het Amsterdamse Buikslooterham zijn, waar aangesloten kan worden bij eerder en lopend onderzoek van zowel WAAG als IABR.

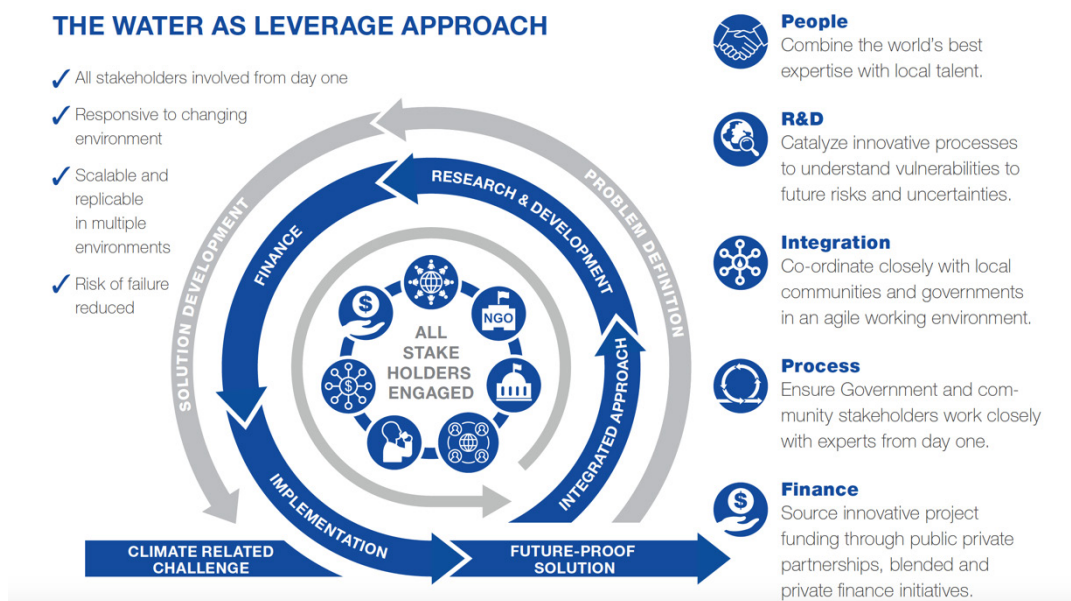
WATER AS LEVERAGE (2016 – 2030)

80 procent van alle door klimaatverandering veroorzaakte rampen zijn water-gerelateerd, water is het meest uitdagende en complexe risico dat we lopen. Precies daarom moet de water-opgave gezien worden als een hefboom voor transformatieve projecten. Om ze te realiseren hebben Henk Ovink, de Watergezant, namens het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, en George Brugmans, namens IABR, in 2016 een *Memorandum of Understanding* (MoU) getekend. Doel is om integrale lange-termijn ontwikkeling te koppelen aan innovatieve transformatie op korte termijn, om ambitieuze plannen voor uitvoerbare klimaatadaptatie-projecten te ontwerpen waarvoor draagkracht en financiering metterdaad geborgd worden in het ontwerpend onderzoek zelf.

WaL/Asia

83 procent van de wereldbevolking die op een of andere manier getroffen zal worden door het stijgende zeewaterniveau, woont in Aziatische steden. Daarom is begonnen met *Water as Leverage for Resilient Cities: Asia* (WaL/Asia) dat november 2017 werd gelanceerd op het podium van de klimaatconferentie COP23.

Er is gekozen voor samenwerking met de steden Khulna (Bangladesh), Chennai (India) en Semarang (Indonesië) vanwege hun specifieke uitdagingen, hun potentie als *test site* voor soortgelijke stadslandschappen en hun potentieel in termen van vernieuwende duurzame oplossingen.



Na een wereldwijd uitgezette *Call for Action* selecteerde de *Advisory Board*, waarin George Brugmans namens IABR zitting heeft, zes internationale ontwerpteam (met een stevige Nederlandse inbreng: Ooze, One, Fabrications, MLA+, Deltares, Arcadis, BenthemCrouwel, Defacto, TU Delft, Nelen en Schuurmans, RoyalHaskoningDHV, Witteveen+Bos, Universiteit Wageningen) die in 2018 aan het werk gingen.

De (tussentijdse) resultaten worden gepresenteerd op IABR–2020.

De belangrijkste partners zijn, naast de Nederlandse rijksoverheid, IABR en de drie steden, de Asian Infrastructure Investment Bank, UNHabitat, Global Center on Adaptation, OECD, 100 Resilient Cities, AWB, Dutch Entrepreneurial Development Bank FMO, Partners for Resilience, World Wildlife Fund, Pegasys en Water Youth Network.

World Water Atlas

Ook dit project wordt uitgevoerd onder de paraplu van het MoU en is onderdeel van het actieplan van het UN/World Bank High Level Panel on Water (HLPW) dat pleit voor een 'platform where states can share and exchange lessons and good practices and translate them into solutions that can be promoted globally'.

IABR heeft in opdracht van het ministerie, en na een vruchtbare werkdag van het HLPW samen met minister-president Rutte in het decor van IABR–2016, onderzocht of zo'n platform haalbaar is.



Vervolgens heeft het ministerie aan Deltares, Planbureau voor de Leefomgeving en IABR gevraagd om, als *founding partners*, een consortium te vormen om het platform, de *World Water Atlas*, te lanceren.

De Atlas verzamelt, ontsluit en verspreidt kennis, data, *best practices* en inspirerende lokale initiatieven, en integreert deze in een mobiliserend narratief, in eerste instantie als digitaal platform en film.

IABR maakte voor de Atlas ook de film *Mexico-City: The Thirsty City*, die, ondertiteld in het Nederlands, Engels en Spaans, vanaf eind 2019 op ons vimeo-kanaal te zien is.

IABR–2018+2020: EEN TWEELUIK

De eerdergenoemde *missing link* tussen plannen en projecten, tussen creatieve oplossingen en kosten-baten analyse gedreven uitvoeringspraktijk, is zo halsstarrig dat we die centraal hebben gezet in 2017 – 2020. In het tweeluik IABR–2018+2020 onderzoeken we hoe we die kunnen aanpakken door urgente opgaven te gebruiken als hefboom voor zowel het integraal duurzaam transformeren van onze stedelijke landschappen en samenlevingen als voor het maatschappelijk debat over aard, kwaliteit en eigenaarschap van die transformatie.

Het eerste deel, THE MISSING LINK, agendeerde, problematiseerde, onderzocht en verbeeldde de kwestie. Er is op inhoudelijke gronden, maar ook vanwege onvoldoende subsidie, in goed overleg met

de subsidienten gekozen voor een relatief kleine *werk-biennale* met een uitgebreid programma en een bescheiden tentoonstelling. Zodoende was deze editie, *bij uitzondering*, vooral op professionals gericht, met de focus, *ook eenmalig*, op de delta van de Lage Landen. De biennale vond plaats in Rotterdam en Brussel, de curatoren waren Nederlands Rijksbouwmeester Floris Alkemade, Vlaams Bouwmeester Leo Van Broeck en de Brusselse architect Joachim Declerck. Samen met IABR-directeur George Brugmans zorgden zij voor het werkprogramma: *our future in the delta, the delta of the future*.

Belangrijkste plaats van handeling was het HAKA-gebouw in het Merwe-Vierhavensgebied waar de tentoonstelling en het merendeel van de 121 programma-activiteiten plaatsvonden. Verreweg de meeste deelnemers aan het werkprogramma in Rotterdam kwamen vaker dan één keer en combineerden werkprogramma met tentoonstelling.

De tentoonstellingen in beide steden richtten zich niet per se op een groot publiek, toch kwamen er bijna 28.000 mensen. De reacties waren overwegend positief, samen te vatten als ‘heel helder betoog’, en ‘erg functioneel in termen van de ambities van een werk-biennale’. ‘Een van de meest interessante tentoonstellingen van de laatste tijd’, schreef *de Architect*.

De buitenlandse media oordeelden onverdeeld positief en hadden, meer dan hun Nederlandse collega’s, oog voor de achterliggende ambities. Het Belgische *A+273*: ‘Belangrijke verdienste van IABR is dat ze erin slaagt een positief alternatief te poneren. Geen droombeelden om louter in te vertoeven maar een hefboom om structurele verandering tot stand te brengen. Ontwerp en verbeelding zijn een motor om coalities te smeden, om brede lagen van de bevolking achter een project te scharen, en last but not least, om politieke besluitkracht te activeren.’



Het tweede deel, *DOWN TO EARTH*, wil laten zien hoe de *missing link* geadresseerd kan worden, *hier en nu*. Er is pragmatisch gekozen voor water- en energietransitie-gerelateerde opgaven. Die zijn wereldwijd urgent, met name de eerste, terwijl de tweede in Nederland erg actueel is. Ook kan IABR zelf bewijslast leveren: de bovengenoemde lopende onderzoekstrajecten zullen hun weg vinden naar tentoonstelling en programma.

M4H en BoTu vormen samen één biennale-terrein: tentoonstellingen, interventies, programma en andere activiteiten verspreiden zich over deze twee verschillende, maar met het oog op de transitie-opgaven zo interessante wijken.

Energietransitie als hefboom

Curatoren Thijs van Spaandonk en Robbert de Vrieze nemen het stokje van Atelier Rotterdam over en zullen in BoTu een Werkplaats voor de Energietransitie inrichten: van actieplan naar actie. Lokale ervaringen en kennis en relevante praktijken van elders komen samen en worden instrumenten voor het werken aan volgende stappen, in BoTu, en in andere wijken, in Nederland en daarbuiten.

BoTu is niet alleen context maar ook *actor* in een leertraject, de wijk is actief betrokken en reflecteert op haar toekomst als energiewijk. Na drie jaar onderzoek naar haar handelingsvermogen (potentie, actieplan) onderkent ze in 2020 haar handelingsperspectief (actie): de wijk wordt tentoonstelling, de tentoonstelling is de wijk.

DOWN TO EARTH wil daarom echt landen in de wijk: de Werkplaats blijft actief, ook als IABR haar publieksprogramma eind 2020 heeft afgesloten

Water als hefboom

Curatoren Rianne Makkink, Jurgen Bey en George Brugmans zijn verantwoordelijk voor de hoofdtentoonstelling *Water as Leverage*, de eerste twee ook voor een uitgebreid programma, interventies en Water School 2.0 in het M4H-gebied.

De tentoonstelling vindt plaats in de Keilezaal die hiermee door IABR i.s.m. het Keilecollectief wordt geactiveerd: een nieuwe grote tentoonstellingsruimte van ongeveer 1.150 m² op een interessante locatie, in een stadshaven die volop in beweging is en waar een nieuwe culturele cluster ontstaat: IABR, Van Lieshout, Studio Roosegaarde, Studio Makkink & Bey, Katoenveem, naast veel kleine initiatieven.

Hier zullen de biennales van 2022 en 2024 'thuis' zijn, maar ook andere spelers kunnen de Keilezaal gebruiken. Rotterdam krijgt er zomaar een prachtige ruimte voor (architectuur)cultuur bij!

IABR is een van de *hosting partners* van de *Climate Adaptation Action Summit* die in oktober 2020 in Nederland plaatsvindt. Met o.a. Rotterdam en het *Global Center on Adaptation* organiseren we activiteiten met name in connectie met het door burgemeester Aboutaleb bijeengeroepen *Mayor's Forum*.

Edities van IABR staan op elkaars schouders, we hergebruiken en ontwikkelen door de tijd heen. In december 2020 zal DOWN TO EARTH de vraag waar we kunnen landen daarom de toekomst in slingeren, naar 2021, naar 2030. En dit is ook het moment waarop IABR wordt overgedragen aan een nieuwe generatie, de generatie die werkelijk eigenaar is van de door de klimaatcrisis veroorzaakte problemen.

PILOTS WANTED!

De periode 2017 – 2020 eindigt dus met een *overdracht*: artistiek, inhoudelijk, bestuurlijk.

Begin 2021 nemen de bestuurder-directeur en de voorzitter van de Raad van Toezicht afscheid. De raad zoekt het komend jaar vijf nieuwe toezichthouders.

In lijn met de urgente opgave die *Agenda 2030* IABR stelt, wordt deze overdracht aangepakt als een *transitie in de transitie*. In 2020 organiseren we publieke debatten en werksessies, zetten wereldwijd een OPEN CALL: PILOTS WANTED uit en eindigen het jaar met openbare *pitches* van teams/allianties. We betrekken onze partners, subsidienten en *stakeholders* actief bij de selectie. En de winnaar *krijgt* de biennale: inhoudelijk en bestuurlijk.

We werken dit verder uit in het proces maar hoe dan ook, het zal een werkelijke overname zijn.

In de spelregels van de oproep worden *Agenda 2030* en ontwerpkracht geborgd; er worden voorwaarden gesteld die zorgen dat IABR in handen komt van een jong *gender-balanced* team met cultureel diverse achtergronden, ervaringen en internationale netwerken.

Het wordt een openbare sollicitatieprocedure. Niet dat IABR helemaal collectief bezit wordt (hoewel dat een interessante gedachte is), maar wel dat opvolging collectief, openbaar, intergenerationeel, inclusief en duurzaam geregeld wordt, opdat IABR in handen komt van nieuwe *pilots*: piloten, stuurders, verkeners.

Aan die *nieuwe piloten* de taak de volgende fase van *Agenda 2030* uit te voeren: plannen maken voor de biennales van 2022 en 2024; lopende IABR–Ateliers en onderzoekstrajecten tot een productief einde brengen en nieuwe Ateliers opstarten en uitvoeren; de kansen grijpen die de Test Site M4H+ en de Keilezaal bieden; de samenwerkingsovereenkomsten en het MoU met de Watergezant nieuwe invulling geven; lokale, nationale en internationale netwerken waarin IABR actief is opwaarderen; de onderzoekslijnen van IABR – stedelijk metabolisme, water, energietransitie, *next economy* – verdiepen en nieuwe lijnen uitzetten; methoden ontwikkelen om de *SDGs* opgave-gericht te integreren binnen IABR en haar projecten; ontwerp onderzoek nog krachtiger positie geven in de vrije culturele ruimte en het sociaalmaatschappelijk debat. En alles wat die piloten verder kunnen bedenken om *zinvol en toekomstgericht in het geweer te komen* met een IABR die op de toppen van de eigen mogelijkheden moet blijven bestaan.

De opgave is helder. We hebben geweldige partners en bestendige samenwerkingsovereenkomsten. We werken in doelgerichte allianties op spannende locaties. We hebben de vrije culturele ruimte, verbeeldingskracht, ontwerpkracht en een methodologie. We hebben instrumenten en volop aansluiting bij de *Agenda 2030*. We hebben straks *nieuwe piloten*. En we hebben maar tien jaar.

Vergelijk het met vliegen in de poolcirkel, in dichte sneeuw. Het kompas werkt niet, de horizon is verdwenen, boven en onder zijn louter theoretische begrippen. Lichte paniek is aan de orde, maar helpt ook, zet alle zintuigen op scherp. Mooi, want aan routineus het vluchtplan afvinken heb je nu niets, in de kritische zone heb je een werkelijk andere aanpak nodig. De *nieuwe piloot* reageert er vanuit de opgave, ze *reflecteert op wat ze doet terwijl ze het doet*. Zij *verbeeldt vooruit*, neemt op het moment zelf actie maar leert meteen bij van het effect. Ze zet haar kunde, intuïtie, ervaring en instrumentarium in om antwoord te vinden op wat een overlevingsvraag is geworden: *waar kunnen we landen?*

CODES

Met de SDGs wil de wereldgemeenschap fysieke en sociale *resilience*, infrastructuur en sociale structuur, natuur en cultuur, culturele diversiteit en biodiversiteit, economie en ecologie, duurzame steden en inclusieve gemeenschappen, gezondheid en energietransitie, goed bestuur en goede leefomgevingen, toegang tot water en sociale gelijkheid, onderwijs en klimaatactie, en nog veel meer samen in één beweging naar een duurzame toekomst voor iedereen brengen.

De *codes Cultural Governance, Fair Practice* en *Diversiteit en Inclusie* sluiten naadloos aan bij de SDGs, ze zijn er als het ware in verankerd. *IABR onderschrijft de codes dan ook volledig.*

We kunnen het ook omdraaien: toepassing van de codes helpt ons bij het realiseren van de SDGs – intern v.w.b. het eigen functioneren; en extern, bij het formuleren en toepassen van doelstellingen en criteria die we hanteren bij het ontwerpend onderzoek, bij het definiëren en geven van opdrachten, het beoordelen van situaties en het nemen van beslissingen, bij de organisatie van het biennale-programma, kortom, bij *hoe* en *voor wie* we waarde scheppen.

Met onze *projecten*, ons *programma*, onze *partners* en ons *publiek*, of liever, met al degenen die *deelnemen* aan onze activiteiten, staan we midden in de *messy*, in alle opzichten diverse stedelijke werkelijkheid. Goede *governance*, *inclusiviteit* en *diversiteit* zijn vaste waarden en onmisbare uitgangspunten die wij al lang, altijd en overal integreren in onze ontwerpend onderzoekstrajecten. En niet alleen in *hoe* we ze uitvoeren, en *met wie*, dus als criteria bij besluitvorming, maar ook als onderwerp van onderzoek. Een alternatieve duurzame aanpak van stadsontwikkeling vereist immers goede *governance*, en goede steden zijn goed ontworpen sociaal inclusieve steden. Dat *commitment* moet er ook bij onze partners zijn. Niet voor niets trokken wij ons vanwege de politieke ontwikkelingen terug uit Turkije en Brazilië, twee landen waar wij tot een aantal jaren geleden zeer actief waren.

Misschien wel de grootste bedreiging waarmee de klimaatcrisis ons confronteert is *klimaatapartheid*. In een wereld waarin sociale ongelijkheid snel groter wordt, zijn het vooral de armen en zwakkeren, vaak vrouwen en kinderen, die in de hoek zitten waar de klimaatklappen vallen.

Sociale inclusiviteit heeft voor ons, bij al onze projecten en onderzoeken, grote prioriteit. Bijvoorbeeld in het IABR–Atelier Utrecht, *Van Cure naar Care*–ontwerpend onderzoek op het snijvlak van gezondheidszorg en stedelijke ontwikkeling (2015-2016); in het Atelier Rotterdam, *Energietransitie als hefboom voor sociaal-inclusief stadmaken*–ontwerpend onderzoek in een cultureel zeer diverse wijk, een van de armste in Nederland; en in de *Water as Leverage*-projecten in Chennai (India), Khulna (Bangladesh) en Semarang (Indonesië), drie steden die in de frontlinie liggen van de klimaatcrisis.

